

Szigethy István:

Megérte

Édesapám emlékére

1956 elejétõl, tizenharmadik évemben már elég felnõtt fejjel figyeltem az eseményeket, gyűjtöttem a dokumentumokat. Persze ebben erõsen hatott rám édesapám, Szigethy Árpád következetessége, értékrendje is. A háború vége óta hallgattuk rendszeresen az Amerika Hangját, a BBC-t, késõbb a Szabad Európát. A Berzsenyi utca 8. alatti városi bérházban csak egy falszomszédunk volt, az alattunk lakó Somogyiék, bennük megbízhattunk. Mégis ha a tiltott adókat hallgattuk, szinte szertartásként, a külsõ világtól való elhatárolódásként alig hallhatóra halkítottuk a hatalmas, háború elõtti Siemens világvetõt.

Nyikita Hruscsovnak a szovjet párt XX. kongresszusán elmondott titkos beszédérõl is így szinte azonnal tudtunk. Az „olvadás” jelei hamarosan megjelentek, még a magyar sajtóban is. Ezekre már talán lelkesebben vadásztam, mint apám. A közeli nagyposta elõtti újságárus, Farkas László mindig félretette a gyorsan fogyó Irodalmi Újság, Béke és Szabadság számait. Általában én hoztam el tõle ezeket, és mire a második emeleti lakásunkba értem, már tudtam, mit ajánljak apámnak, mi az, ami szokatlanul új, frissebb levegõt hoz az elõzõ évek dögunalmas, semmitmondó, protokolláris ömlengéséhez vagy gyűlölködéséhez képest.

Nyárra a DISZ lapja, a Magyar Ifjúság is egyre érdekesebbé vált, szintén félretettük. Különösen a Petõfi-körrel érkező tudósításokra voltunk kíváncsiak. Hallottunk szóbeszédet arról is, hogy Nagy Imre a háttérben valamire készül, egyre többen, mind bátrabban csatlakoznak hozzá. Örültünk, mikor Rákosi ismét bukott, reméltük, most már véglegesen. Kissé csalódtunk persze, hogy Gerõ Ernõ került a helyére, de úgy tûnt, rövideen újabb váltás következik. Mind gyakrabban hallottuk például a szabadlábra került Kádár János nevét. Rokonszenvet, együttérzést, valamiféle nimbust kapott a legendától, hogy az ávósok vallatásakor állítólag kitepték a körmeit.

Nyáron Tibor nagybátyámnál töltöttem néhány hetet a Fejér megyei Igaron, ahol körzeti orvosként dolgozott. Vele hallgattuk a rádiót, mikor a poznani felkelésrõl számolt be. Szorítottunk a lengyelekért, csodáltuk bátorságukat, aztán elkésérték a gyors leverettetésük.

Õsszel unokabátyám, Juhász Péter megkezdte tanulmányait a Pécsi Orvostudományi Egyetemen. Egyre lelkesültebben számolt be a felpeszdüló ottani hangulatról, új egyetemi és fõiskolási ifjúsági szervezet alakításáról. Kiadványokat is hozott haza.

Rajk László és társai temetésekor már úgy éreztük, az egész Rákosi-rendszert, az elõzõ évek rettegését, jegy-rendszeres nyomorát is temetik. Hiszen hallottuk: „soha többé!”

Rajk, Kádár, Nagy Imre vagy akár a Petõfi-kör elõadói, az új szellemű cikkek írói persze mind kommunisták voltak. Mai biztossággal, értékrenddel könnyű fanyalogni errõl, vagy arról, hogy a sajtóban, majd a forradalom jelszavában sokan a szocializmus megreformálásáról álmodoztak. De akkor úgy tûnt, ez a realitás, és az elõzõ évek félelmeihez, sötétségéhez képest e nevek, elképzelések, majd az egyre gyorsuló események így is napról-napra erõsödõ reményt keltettek: lehet másként.

*

Október 23-án, mikor hazaértem a Petõfi iskolából, Stefi nagymamám szólt, hogy hallgassam a rádiót, mert teljesen szokatlan hírekrõl: valamiféle tüntetésrõl, annak betiltásáról, engedélyezésérõl beszélnek. Ettõl kezdõdõen az öreg rádiót napokon keresztül szinte egyfolytában hallgattuk, csak éjszakára kapcsoltuk ki. Hol a Kossuth-adó szólt, hol a Szabad Európa. Másnap egy Budapest-térképet gombostűztem a nagyszobánk ajtajára, kis zászlókkal jelöltem rajta az események helyszíneit.

Az egerszegi tüntetés napján, 26-án délelõtt tizenegykor mindenkit hazaküldtek az iskolából. Osztályfõnökünk lelkünkre kötötte: feltétlenül hazamenjünk. Mondanom se kell, az osztályból szinte mindenkivel összefutottam valahol, például a vasútállomás elõtti Felszabadulási emlékműnek vagy Hamburger Jenõ szobrának ledöntésénél. Édesapámmal is itt, a Pontház elõtt találkoztam, ettõl kezdve együtt maradtunk.

A bíróság épülete elõtt a tömeg a politikai foglyok kiengedését követelte. Valaki odajött apámhoz:

– Árpád, menjen be maga is. Legyen a küldõtségben, aki ért a joghoz.

Azonnal, gondolkodás nélkül indult. Én pedig hirtelen nagyon egyedül éreztem magam a tömegben. Félttem: láthatom még? Nem tartóztatják le?

Rövidesen kissé megnyugodtam: feltűnt az egyik emeleti ablakban dr. Piros Sándor megyei bírósági elnök mellett. Az elnök bejelentette, hogy a börtönből elengedik a foglyokat, apám pedig beszélni kezdett. Szokatlanul lassan, erős hangon, minden szavát erősítés nélkül is érteni lehetett. Higgadtságot kért a tüntetőktől, egyben követeléseket fogalmazott meg, melyeket a tömeg morajlása rendre megerősített. Egyik javaslatá szerint Zalaegerszeg, egykori városa követelje Mindszenty hercegprímás azonnali szabadon bocsátását. Tudtam, hogy a viszonyuk a harmincas években közel sem volt felhőtlen: apám nyitott gondolkodása az apátplébános úr stílusát korszerűtlennek, túlzottan merevnek, időnként bántónak is tartotta, nehezen viselte el, ha beleszólt, mit tegyen és mit nem¹ – de keménységét, következetességét sokra becsülte, mikor a nyilasok vagy a kommunisták elleni bátor kiállásáról beszélt. Most nagyot nőtt szememben, hogy felül tudott emelkedni egykori nézeteltéréseiken, és éppen ő kezdeményezte, hogy városa álljon ki érte.

A bíróság elől hazaindultunk ebédelni. Úgy tűnt, Egerszegen minden békésen zajlik. Rövidesen mégis megdöbbenve hallottuk: itt is megszólaltak a fegyverek a pártszékház előtt, halottak, sebesültek maradtak a földön.

*

Apám a Zala Megyei Magtermeltető és Vetőmagellátó Vállalat igazgatási csoportját vezette akkoriban. A plébánia második emeletét vették igénybe a vállalat számára. Gyakran jártam náluk, ismertem munkatársait is, így számomra különösen szórakoztató volt, mikor évek múlva Rákossy Gergely *Óriástök* című szatírját olvasva hasonlítgattam az egyes szereplőket élő modelljeikhez. Magát az író is jól ismertem. Nem lepott meg ezért, mikor őt nevezték ki a megyei lap, a Zalát felváltó Új Zala főszerkesztőjének.

A vállalat közössége a városi forradalmi bizottságba apámat küldte. A negyvenes években tagja volt a Kisgazda Pártnak, a forradalmi bizottságban e minőségében is szerepelt.

A Győri Rádió ismételtén kérte, hogy a dunántúli városok küldjenek küldöttséget városukba, hogy megalakuljon a Dunántúli Nemzeti Tanács. A városi forradalmi bizottság ebbe apámat is beválasztotta. Végül őt bízták meg, hogy egyedül ott maradjon a város képviselőjeként.

A huszonnégy tagú tanács október 30-án alakult meg. Zalából még két tagja volt: Nagykanizsáról dr. Marx Gyula, Lentiből dr. Dobszay Sándor.²

*

Az életünk ekkor főként a rádió előtt zajlott. Mióta édesapám Győrbe utazott, leggyakrabban az ottani adót hallgattuk, hátha hallunk róla valamit. Közben gyakran áttekertük az állomás keresőt azért a Kossuthra is. A nyugati adók ekkor kevésbé érdekelték.

Hadd meséljek a rádiós emlékeimből olyasmiről, amiről még nem olvastam eddig. Mivel az adó ideiglenesen a Parlamentben működött, a prózai műsorok közötti zenéhez nem állt rendelkezésükre olyan választék, mint a saját épületben. Gyakran ismételték ezért ugyanazokat a felvételeket. Én már három éve gyűjtöttem hanglemezeket. Felfigyeltem ezért, kicsit büszke is voltam rá, ha valami nekem szintén megvolt. Nyilván jobban is emlékszem ezekre, mint egy átlagos hallgató.

Ötvenhatot Beethoven Egmont-nyitánya régóta jelképezi. Joggal. Érdekes lenne azonban kinyomozni: melyik felvétele állhatott ott is rendelkezésükre? Esetleg a Somogyi László vezényletével készült magyar lemez? Az Egmont árnyékában viszont mintha elfelejtődött volna, hogy az ország lázas, emelkedett hangulatához milyen más zenékkal járultak még hozzá. Sűrűn ismételték például a nemrég megjelent első magyar mikrobarázdás lemezt, melyen a Bánk bán néhány részletét adta elő Simándy József, Fodor János, Melis György és Radnay György. Nemcsak a „Hazám, hazám” hangzott el számtalanszor Tiborc panaszával együtt, de az összeesküvés jelenet és Bánk első áriája is. Gyakran játszottak magyar nyelven Verdi-szabadságzenéket is, így Simándy József és Svéd Sándor felvételét a Don Carlos szabadság-kettőséről vagy a Nabucco rabszolgakórusát Pless László vezényletével. Annak pedig külön bája, pikantériája volt, hogy még orosz áriával is lelkesítettek. Svéd Sándor az Igor hercegből énekelte magyarul: „Ó jaj, szabadnak lenni újra, felemelt fővel, büntelen, szabad...”

¹ Apám történetei összhangban álltak azzal, amit Keresztury Dezső is írt egykori hittanárjáról.

² A Dunántúli Nemzeti Tanács, különösen a zalai küldöttek munkájáról dr. Dobszay János írása nemrég jelent meg: A Dunántúli Nemzeti Tanács (in: Rosta Sándor: Zalai '56-osok visszaemlékezései, Zalaegerszeg, 2006., 133. oldal)

*

Apám 1956. november 3-án tért vissza Egerszegre. Már besötétedett, mikor hazaérkezett lakásunkra. Előtte még a városi forradalmi bizottság ülésén beszámolt arról, ami a Dunántúli Nemzeti Tanácsban történt.

Otthon is elmondott néhány történetet, például hogyan dolgozott együtt a Győri Rádióban Kiss Ferencsel, a színésszel vagy hogyan tisztázták a másik Szigethyvel, Attilával, a Dunántúli Nemzeti Tanács elnökével, hogy csak névkonok. Említette, hogy amerre jöttek hazafelé, többfelé szovjet tankokat láttak mozgásban. Biztosan nem véletlenül.

Abbahagyta a mesélést, mert kezdődött a nap nagy várakozással várt eseménye, Mindszenty József rádióbeszéde. Apám nemrég még a szabadon bocsátását követelte, de most, különösen a tankok látványa után kissé csalódottan, elkedvetlenedve hallgatta. Különösen a stílusa, hanghordozása miatt, hiszen megoszthatja a hallgatókat, a még valamennyire lehetséges védekezést is.

Másnap reggel arra ébredtünk, hogy alsó szomszédunk, Somogyi néni riaszt minket:

– Árpád, azonnal menjen ki a szőlőhegyekbe, itt vannak az oroszok.

*

Dr. Dobszay János visszaemlékezéseiben meglepve olvastam, hogy apámmal november 7-én az egerszegi, Mártírok útjai ávo-fogdában találkozott:

„Másokkal is találkozhattam, így Szigethy Árpád volt kigazda képviselővel. Javíthatatlan forradalmárok voltunk. Ott az ávos pince mélyén megkezdtük újra forradalmi szervezkedésünket.”³

A családban nem tudtunk arról, hogy már akkor is rövid ideig fogva tartották. A munkája miatt korábban gyakran külszolgálatban volt, nem tűnt fel, ha néhány napig nem jött haza. Ő meg erről a letartóztatásáról sohasem beszélt nekünk.

Apám nem akart disszidálni, bár a városi forradalmi bizottság több tagja ezt tette. Azt mondta, nekünk itt a helyünk. Igarra utazott, Tibor öccséhez, nála húzta meg magát közel két évig. A kis faluban a tisztelt, megbecsült körzeti orvosnak a bátyjáról még a helyi hatalom, a tanácselnök vagy a rendőr sem firtatta, miért lakik itt. Apám értett a fogtechnikussághoz is, így is segítette a nagy fogorvosi praxissal rendelkező öccsét, indokolta ezzel a jelenlétét.

*

Keresztapámat, dr. Juhász Miklóst névnapján mindig megköszöntöttük szüleimmel együtt, ő meg ezt Mikulás-ajándékkal viszonzta. 1956-ban már csak kettesben, édesapám nélkül kereshettük fel. Most a Mikulás-figura mellé komoly összeget adott át diszkrétén édesanyámnak. Tudta, hogy ilyen viszonyok között nem taníthatott táncot, apám fizetése nélkül egyik napról a másikra, nagynéném zongoraóráiból, értékeink eladogatásából éltünk.

Még abban a hónapban éltem át először, hogy milyen érzés, mikor késő éjszaka pufajkások riasztanak fel durva hangon. Apámat keresték. A rekamiéről is fel kellett kelnem, hogy az ágyneműtartót átnézzék: nem ott bújik-e meg. Ezt többször is megismételték, kezdett rutinszerű, fásuló zaklatássá válni – de megszokni nem lehetett. Mi persze mindig azt állítottuk, hogy fogalmunk sincs, hol lehet. Valószínűleg disszidált.

1957. március 13-án este kilenc körül ez még komolyabbá vált. Három pufajkás állított be házkutatási parancssal. Közölték, hogy senki nem hagyhatja el a lakást, még nagynéném középiskolás zongoranövendéke, Pintér Pista és az érte jött öccse, iskolatársam, Gyurka sem. A szüleiket sem értesíthették.

Órákon keresztül néztük tehetetlenül, hogyan forgatták fel a lakásunkat. Csak éjfél körül fejezték be. Emlékeztetőnek előveszem most a jegyzőkönyvet. Nevetséges mai szemmel. Lefoglaltak néhány levelet, köztük Galambos plébános úrét, aki ezer forint segílyt küldött benne. Katonai kémkedést bizonyító bűnjeleknek minősítették apám fényképeit, diáit, melyeket a világháború idején hajmáskéri katonatársairól készített. Én leginkább azt fájlaltam, hogy elvitték azokat az újságokat, rölapokat, melyeket tavasz óta gyűjtöttem, hogy valamikor segítsenek a történelmi idő felidezésében. Köztük olyanokat is, melyeket még ma sem adtak ki újra a dokumentumkötetekben – például rölapokat, melyeket Péter unokabátyám hozott a pécsi egyetemistáktól. „Bölcsességüket” mutatta, hogy sikerült meggyőznöm őket: a november 4. utáni újságok már a Kádár-korszakról szólnak. Ezek most is megvannak. Bennük mennyi érdekesség maradt meg! Például nyomon követhetjük, hogy Kádár az átállását, árulását, egyre keményebb retorzióit lépésről-lépésre hogyan próbálta igazolni.

³ Dr. Dobszay János: Egy volt lenti ügyész visszaemlékezése (in: Rosta Sándor: Zalai '56-osok visszaemlékezései, Zalaegerszeg, 2006., 119. oldal) Megjegyzem, hogy személyes találkozásunkkor felhívtam dr. Dobszay János figyelmét arra, hogy írásaiban apám több helyen is pontatlanul szerepel mint „dr. Szigethy Árpád volt képviselő”. Nem volt doktori címe, csak jogi végbizonnyítványa, és képviselő sem volt korábban.

Az egyik karhatalmista váratlanul leoltotta a villanyt. Mire felgyújtotta, a másik egy pisztollyal a kezében állt Mária nagynéném ágyánál. Megdermedt a levegő. Mibe akarnak minket belerángatni? Emlékeztünk a néhány évvel ezelőtti elhíresült zalai Fischl-ügyre, a padlásán elrejtett fegyverről mit sem sejtő vádlott statáriális kivégzésére. A karhatalmista néhány másodperces hatásszünet után szívmengető humorral megjegyezte: mondhatná, hogy az ágyban találta.

Nemrég beszélgettem erről Pintér Gyurival. Sokkal erősebb alkat, mint én – és még most is teljes átéléssel, élete egyik legszörnyűbb emlékeként beszélt a jelenetről, általában a kiszolgáltatottságunkról, a hatalmi cinizmusról. Benne talán még mélyebb nyomokat hagyott, amit nálunk átélt, hiszen mi addigra már valamennyire edzettekké váltunk. Bennem például sokkal inkább az maradt meg, hogy a karhatalmistákat hogyan sikerült többször is átejetnem, mikor valami már nem „hideg”, nem „langyos”, de kifejezetten „meleg” volt.

*

1957 nyarán egy hónapig Igaron „Tibor nagybátyámat” látogattam meg. Kinek tűnhetett fel, hogy így találkozhattam végre édesapámmal? Elmesélte, hogy ötvenöt évesen súlyos mandulagyulladásra kapott, és hogyan intézte el az öccse, hogy a pinchehelyi kórházban kivegyék a manduláját – álneven, hogy ne bukjon le. Ő meg jót derült azon, hogy a legutóbbi levelemben ahelyett, hogy a családról számoltam volna be részletesen, valamiféle újságírói szárnypróbálgatásként az újjáalakult ZTE első, a szír válogatott elleni mérkőzéséről írtam hosszú tudósítást.

Második látogatásomkor, 1958 nyarán már panaszkodott: röstelli, hogy az öccse nyakán él. Megpróbál valahol elhelyezkedni. Én meg beszámoltam első személyes megaláztatásomról. Júniusban fejeztem be az általános iskolát, végig kitűnő eredménnyel. A Zrínyi Gimnáziumba jelentkeztem. Édesanyám, Mária nagynéném rövidesen nagy tapintattal kérdezgetni kezdtek: milyen szakmában szeretnék ipari tanuló lenni? Mert közepes eredménnyel ugyan be lehetett kerülni a gimnáziumba, de közölték, hogy az „ellenforradalmár” fiát nem vehetik fel. Végül csak győzött a józanság és emberi segítőkészség. Anyám elmondása szerint szomszédunk, a jó kapcsolatokkal rendelkező Czigány Jánosné kiállt értem Kovács József igazgatónál, és csak találtak még helyet számomra is.

1958 őszén apám a Pécsi Bőrgyárban vállalt raktárosi munkát, munkásszálláson lakott. Ebben az időben Juhász Péter unokatestvéreemen keresztül tartottuk a kapcsolatot, a pécsi bélyeggyűjtőkörben találkoztak néha, óvatossan, hogy a valódi ok vagy a rokonságuk ne szúrjon szemet senkinek. Tudtuk, hogy nem szólhatunk semmit, ha ritkulnak a hírek. Az sem tűnt fel ezért, hogy karácsony környékén sem kaptunk életjelet.

1959 januárjának egyik reggelén, hét óra körül apám váratlanul beállított a lakásunkba. Csodálkoztunk: mivel jöhetett ide ilyenkor Pécsről? De nem volt idő még a kérdéseinkre sem. Erősen köhögött – és nyomában sugárban fröcskölt a vér a szájából. Édesanyámmal azonnal lekísértük a városi bérház hátsó, Mária utcai⁴ kijáratán a közeli tüdőgyógyozóba. Szerencsénkre régi barátja, dr. Ribiczey Sándor már bent dolgozott. Ellátta, és azonnal a szombathelyi tüdőkórházba küldte mentővel.

Másfél évig kezelték Szombathelyen. Még a nyáron sem biztattak minket az orvosok, hogy megmarad. Aztán a szívós, kisportolt szervezete csak túlélte ezt is.

Évekig nem árulta el, hogyan került haza azon a reggelen. A hatvanas évek vége felé, nem sokkal a halála előtt végre feltárulkozott. Munkavállalásától számolt azzal, hogy a bőrgyári személyi nyilvántartásból előbb-utóbb le kell buknia. A nyomozók Pécsről Pest felé indultak vele először. Nem közölték, miért. Csak feltételezte, hogy Győr miatt. Rövidesen felszólították: szálljon ki vizelni. Aztán hallotta, ahogy a háta mögött csattant a závár. Belevillant: „szökés közben” teszik el láb alól? Szerencséjére ez is „csak” éppolyan pszichológiai terror volt, mint amikor Mária nagynéném ágyánál találtak pisztolyt.

Végül nagy kerülővel mégis az egerszegi hírhedt Mártírok útjai betonzárkáknál kötöttek ki. Ezek januári hidegében érte a tüdővérzés. Orvosi segítség helyett kitétték az utcára: „dögöljön meg otthon”. Alig tudott a fal mellett hazavánszorogni.

Döbbenet hallgattam. Miért tették vele? Hiszen senkinek sem ártott, mindenki szerette, tisztelte. Néhány másodperc után megtörte a csendet, rám nézett:

– Akármilyen történet, nem vehették el, hogy a legcsodálatosabb napjaimat ötvenhat októberében éltem meg. Igaz, ráment az egészségem, az életem. De megérte.

⁴ Ma Ispotály köz.